

RESTAURAREA UNUI CEASLOV (BUCUREȘTI, 1785) DIN COLECȚIILE MUZEULUI „DR. NICOLAE MINOVICI”

Ovidiu E. Moț
Expert restaurator

Abstract: The article presents the restoration of a 1785 book of hours from dr. Nicolae Minovici's collection. Having the well-known *Primum non nocere!* principle as a guide, we aimed at preserving the object, as well as the content it sends to us. The book has reached the laboratory in 2018. The restoration was complex, and involved dry cleaning, file washing, neutralization, lacks completion, re-sewing, fissure fixing, making a protection box.

Keywords: Restoration, ancient books.

Primum non nocere! De aici pornește, pe acest principiu central se întemeiază și prin acesta se definește restaurarea, indiferent de obiectul ei. Capacitatea de a distinge între ce înseamnă „răul” și „binele” pentru viața obiectului se traduce în ultimă instanță în conservarea bunului cultural mobil și a mesajului pe care îl transmite.

De asemenea, invariabil, în cursul cercetării preliminare, dar și în timpul intervenției, bunul cultural își dezvăluie tainele sale ochiului avizat. Iar „tainele” trebuie înregistrate, unele servind direct pentru orientarea acțiunii restauratorului, altele fiind informații, adesea inedite, asupra tehnicii și metodelor utilizate pentru crearea respectivului bun cultural, privind atât istoria proprie a obiectului, cât și a celor din grupul sau familia la care se raportează. În cazul concret al obiectului carte veche, în prima categorie intră informațiile privind legătura, metoda de coasere etc, iar în a doua categorie, alte elemente ce țin de arheologia cărții și, în mod obligatoriu, filigranul hârtiei și liniile de apă.

Bunul cultural mobil pe care îl prezentăm acum este un Ceaslov (București 1785)¹, din colecțiile Muzeului Dr. Nicolae Minovici, inv. 3132².

Ceaslovul a ajuns la Laboratorul de restaurare carte, document, hartă, pergament, imprimat, fotografie, gravură al Muzeului Municipiului București în

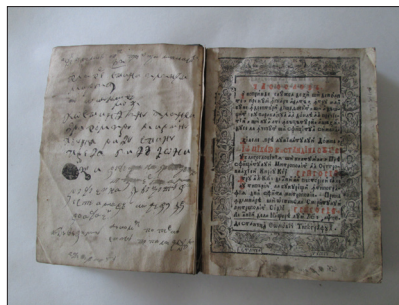
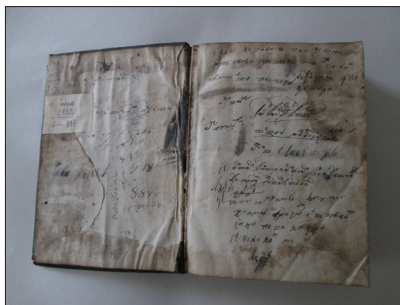
1 Ceaslov/ Ce cuprinde slujba de zi și de noap/ te, precum în scară arată, întru mai/ bune îndreptări diortositu, și adăo/ gitu cu paracisulu/ alu doilea alu precis-/ tii și cu alte învățăături, așezân-/ duse la începutu și sfârșitul simbol./ zisele prea luminatului Domn, / Io MIHAIU KONSTANDIN SUȚU/ Cu blagoslovenia și cheltuiala, Prea/ sfințitului Mitropolit al Ugro-/ vlahiei Kiriu Kir GRIGORIE/ Întru al 26 de ani ai păstoriei sale/ au tipăritu la București în tipogra-/ fiia din sfânta mitropolie. Prin/ îndemnarea și osteneala Smeritului/ mitropolitu Sidisu GRIGORIE/ La anii dela Nașterea lui Hs: 1785/ De Stanciu Tomoviciu Tipografulu. Vezi Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche, 1508-1830*, Tom II 1716-1808, București: Atelierele Socec & Co, Soc. Anonimă, 1910, nr. 487, p.p 304-305.

2. Dimensiuni: legătura 21 x 16,4 x 5,6 cm; corp carte: 19,6 x 14,5 x ; material: hârtie din cârpe venețiană, scoarțe lemn, învelitoare piele vițel, resturi cheutori fier; proveniența: Muzeul Dr. N. Minovici ; ștampile sau alte însemnări de proprietate: hârtie aplicată pe forța fix anterior cu: Inv. 3132 și I.C. 897; însemnări marginale de epocă, cu cerneală carbon: forțate anterior și posterior, pagina de titlu, pp. 80, 102, 144, 185, 248, 285, 326-327, 446, 509, 566, 569, 589, 590-592; paginatie: 4 f. preliminar + 592 p (74 caiete); format - 4°; fișa de restaurare nr. 262; PH – înainte de restaurare - 6,1.

cursul anului 2018. Starea de conservare a bunului cultural mobil este tributară atât perioadei în care acesta a fost utilizat în sensul pentru care a fost creat, cât și perioadei ulterioare. Corpul cărții, complet, prezenta o intervenție empirică de epocă asupra filei (completări, fixări) și mijloacelor (dublări), prezente în special la fila de titlu și filele preliminare, lacune izolate și restrânse ca dimensiuni. În tot corpul cărții: depozite de praf, pete de ulei, halouri, depozite de ceară. Învelitoarea din piele vițel prezenta lacune, spărturi pe zona cotorului și spre umărul cărții. De asemenea, pielea prezenta tociri și rosături ale grenului. Cheutorile și curelușele lipseau, păstrându-se doar urme ale cheutorilor și un fragment din curelușa inferioară.

Starea inițială a obiectului





Intervenția a presupus un proces complex de restaurare, cu desfacere volum, curățare uscată – spălare – neutralizare, completare lacune, recoasere pe nervuri profilate în poziția inițială, înclieiere și rotunjire cotor, coasere capital-band, emoliere piele, relegate; confecționare cheutori și emoliere finală³.

Etape

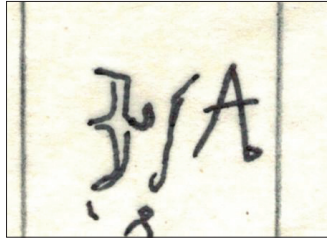
1. Desprăfuire, desfacerea legăturii și a corpului de carte

După desprăfuirea cu pensulă lată cu păr natural, s-a trecut la desfacerea legăturii și a corpului de carte. În cadrul acestei etape au putut fi delimitate 2 momente de legare, unul inițial, după tipărire, cu poziție lăntșoară și nervuri la 1,4 – 4,9, 10, 2 – 16,4 – 19 cm (de la piciorul cotorului); și legarea ulterioară cu poziție lăntșoară și nervuri la 1 – 5 – 10 – 14,9 – 18,5 cm (de la piciorul cotorului). Urma primei legături este documentată și prin micile fragmente din forțașul fix de pe scoarța anterioară, descoperit după înlăturarea forțășelor. Datorită existenței cotorului exterior, cu registre bine delimitate, se optează în acest caz pentru ultima poziție de coasere, urmărindu-se lipirea ulterioară a registrelor pe noul cotor exterior, confecționat din piele tăbăcită vegetal. De asemenea, în urma desfacerii corpului de carte, a fost identificat filigranul hârtiei, fiind înregistrat, alături de distanța între căluși și numărul

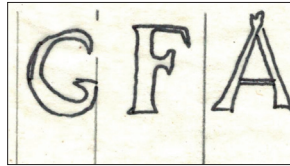
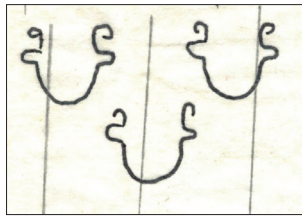
3. Fotografiere; Desprăfuire; Desfacerea legăturii; Desfacere corp carte; Curățare uscată (îndepărtarea depozitelor de ceară și intervenția asupra filelor cu o gumă polivinilică); Fixare însemnări marginale; Spălarea file și neutralizare; Uscare/ Presare; Completare lacune și fixarea fisurilor; Uscare/ Presare; Curățarea surplusului de hârtie carpe rămas în urma tehnicii „la dublu”; Stropire file/ Uscare/ Presare; Colaționare (refacerea caietelor); Coasere la gherghet pe 3 nervuri profilate, urmărind poziția originală a punctelor de coasere; Înclieiere cotor; Rotunjire cotor; Anexare forțăș; Coasere capital-band pe miez de căneapă; Căptușirea cotorului cu pânză și hârtie între nervuri; Pieptănarea nervurilor; Ancorarea scoarțelor; Lipirea învelitorii, în zona cotorului, modelarea capișoanelor și a bindurilor; Lipirea pânzei pe interiorul scoarțelor; Confecționarea închizătorilor fixe și mobile (alama + curelușe piele) și montarea acestora; Lipirea forțășelor; Lipirea registrelor originale; Presare; Confecționare cutie de protecție.

FILIGRANUL HÂRTIEI

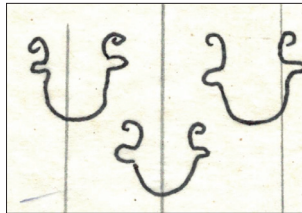
1. Dc = 3 cm
Vcm = 9
Gr. = 0,16 mm
(forzaț anterior)



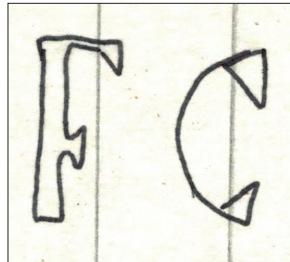
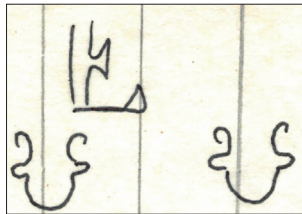
2. Dc = 2,1-2,2 cm
Vcm = 12
Gr. = 0,16 mm
(Caiet 1, 2-25, 27,
29, 34, 37, 38, 43,
45, 46, 67)



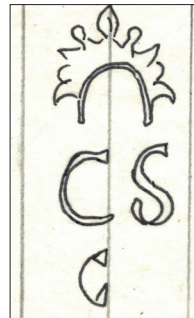
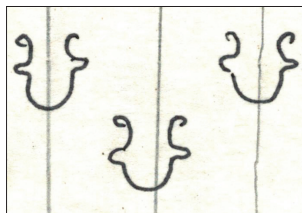
3. Dc = 2,3 cm
Vcm = 11
Gr. = 0,10 mm
(Caiet 26, 30-33,
35, 39, 40-42, 44,
47-49, 50-54, 56,
57, 59, 74)



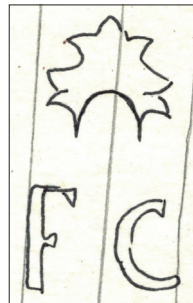
4. Dc = 2,2 cm
Vcm = 12
Gr. = 0,09 mm
(Caiet 70, 71, 72)



5. Dc = 2,3 cm
Vcm = 14
Gr. = 0,09 mm
(Caiet 28, 55, 61,
62, 64, 66)



6. Dc = 2,1 cm
Vcm = 12
Gr. = 0,08 mm
(Caiet 63)



vărgăturilor pe centimetru.

2. Curățare uscată și fixare însemnări marginale

După desprăfuirea generală și desfacerea corpului de carte s-a efectuat curățarea uscată cu praf de gumă polivinilică, pentru îndepărtarea mai profundă a depozitelor de praf și murdărie aderentă. Fixarea însemnărilor marginale, în contextul în care riscurile pentru migrarea cernelii erau mici (migrarea sensibilă la alcool etilic), a fost efectuată cu soluție CMC 3%.

3. Spălare file și neutralizare

Spălarea a fost efectuată în loturi mici (10 foi) în apă deionizată, la temperatura de 33-34° C. Neutralizarea a urmărit corectarea acidității hârtiei și realizarea unei rezerve alcaline, fiind realizată cu hidroxid de calciu. Aceasta a permis tranziția lentă de la PH inițial 6,1 la PH 7,2.

Completarea lacunelor și fixarea fisurilor

Completările lacunelor au fost făcute cu hârtie japoneză, vâl japonez și CMC. Surplusul a fost înlăturat după uscare/ presare.

4. Colaționare, coasere, înclieiere cotor, rotunjire cotor, coasere capital-band, câptușire cotor cu pânză și hârtie

Colaționarea a presupus refacerea caietelor după semnătură. A urmat coaserea la gherghef pe nervuri profilate, dimensionând firul de cânepă după urma lăsată de bindurile vechi, și utilizând o ață de coasere din bumbac. Pentru a nu risca o supradimensionare a cotorului am apelat la cusătură continuă pe primele și ultimele caiete și la o cusătură discontinuă pentru celelalte caiete. Înclieierea cotorului s-a făcut cu pap, în care s-a adăugat 1% acid oxalic. După uscarea cotorului s-a efectuat rotunjirea acestuia cu un ciocan de lemn, ținându-se cont de situația inițială. Coaserea capital-bandului s-a făcut pe nervură de cânepă, cu ață de bumbac (2 culori), prin străpungerea cotorului și ancorarea de lăntșoare. Ulterior, cotorul a fost câptușit cu pânză, aceasta depășind cu 3 cm dimensiunea registrelor, și cu hârtie pe dimensiunea registrelor.

5. Lipirea forțațelor. Legare, Lipirea registrelor originale. Lipirea surplusului de pânză pe scoarțele interioare. Confecționarea curelușelor și cheutorilor de alamă și montare. Lipirea forțațelor fixe

Forzațele au fost anexate corpului cărții prin lipire cu pap pe o suprafață de 3 mm de la cotor. Legarea a presupus montarea unei bucăți de piele, șerfuită și integrată cromatic în prealabil peste cotorul interior. Acum au fost modelate bindurile și capișoanele. După uscarea controlată, cu cartea îmbrăcată în pânză, strânsă în sfori pe zona bindurilor și a capișoanelor, au fost confecționate curelușele prin lipirea a două bucăți de piele cu grenul în exterior, presare, integrare cromatică, și tăierea cheutorilor din alamă. A urmat montarea acestora, după ce, în prealabil, au fost extrase resturile cuielor vechi oxidate. O penultimă etapă a fost reprezentată din lipirea controlată a forțațelor fixe în poziție tensionată. În final, au fost lipite tensionat registrele originale. Intervenția asupra obiectului s-a încheiat cu o ultimă emoliere cu cremă pe bază de lanolină, după ce, pe parcursul procesului de restaurare învelitoarea a suferit o lungă emoliere cu soluție hidroalcoolică.

6. Confecționare cutie de protecție

Pentru a înlesni conservarea bunului cultural mobil, am confecționat o cutie de protecție din carton neacid, îmbrăcat în pânză în, căptușit cu hârtie filtru și având o bază și un „acoperiș” la interior din carton cu PH 8⁴.

Fotografii finale



4. În starea aceasta, cartea așteaptă un cercetător pasionat care să-i transcrie inscripțiile marginale, elemente care, alături de informațiile aduse de această cercetare și intervenție, pot scrie alte pagini din istoria bunului cultural mobil.

